

Гладкова Є. О. старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності
Харківського національного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, старший дослідник

ЛАТЕНТНІСТЬ НАРКОЗЛОЧИННОСТІ: ОСНОВНІ ПОКАЗНИКИ І ТРЕНДИ

Одним з найбільш важливих і разом з тим складних напрямків кримінологічних досліджень є розробка науково обґрунтованої методики вимірювання латентної злочинності, визначення стану латентності окремих видів злочинів. Актуальність таких досліджень визначається, насамперед, необхідністю вдосконалення діяльності правоохоронних органів на основі пізнання справжніх масштабів злочинності, а також розвитком кримінологічної науки, що має спиратися на фундамент з достовірних статистичних даних. Між тим, останнім часом дедалі очевиднішим стає розрив між потребами науки і практики щодо повної і достовірної кримінально-статистичної інформації та її реальною забезпеченістю, що, зокрема, і визначає теоретичне і практичне значення досліджень методик вимірювання латентної злочинності.

Деталізуючи уявлення про латентність наркозлочинності, звернімося до зіставлення офіційно зареєстрованих параметрів останньої та фонового для неї явища – наркотизації, індикаторами якої є рівень і динаміка облікового контингенту наркологічних диспансерів (за діагнозом «наркоманія»), в тому числі й за показниками первинної реєстрації за відповідний період. Як можна бачити, динамічний тренд реєстрації наркозлочинів десинхронізовано з параметрами наркотизації, зокрема, за даними відповідних обліків медичних установ МОЗ України, як за сукупним рівнем облікового контингенту, так і з рівнем та динамікою первинної реєстрації. Зокрема, візуалізуються яскраво виражені зворотні тенденції, починаючи з 2012 р., коли на фоні істотного зниження рівня

наркозлочинності та індексів злочинної активності та інтенсивності, відбувся суттєвий приріст наркозалежних на обліках МОЗ України. До 2012 р. спостерігалось збереження відносної сталості у співвідношенні злочинності та наркотизації. При цьому рівень першої перевищував другу та забезпечував приблизне відношення 1 : 0,7. З 2010 р. це відношення почало змінюватись в бік зростання частки наркозалежних, що, вважаємо, є маркером зростання інтенсивності латентизації наркозлочинності, адже цілком зрозуміло, що внутрішня логіка її відтворення передбачає генетичну залежність цього кримінального феномену від захворюваності населення на наркоманію.

В подальшому, в період після 2012 р. латентизація сягає свого максимуму, що виражається через співвідношення кількості офіційно зареєстрованих наркозлочинів до кількості зареєстрованих наркозалежних за усередненими даними 2012–2018 рр. як 0,6 : 1. Фактично відбулась статистична інверсія. Врахування її кількісного виміру та базових закономірностей детермінації наркозлочинності, що ґрунтуються на стимулюванні наркотизації, виводить на розуміння того, що *за десять останніх років, станом на 2014–2018 р., рівень латентної наркозлочинності у порівнянні з періодом 2003–2007 рр. зріс щонайменше на 90 %.*

Про причини таких метаморфоз серед іншого варто акцентувати увагу на істотних прорахунках у реформуванні правоохоронних органів, зокрема, блоку кримінальної поліції за напрямом протидії наркозлочинності. Втім, окрім організаційно-управлінських факторів, слід врахувати й структурні зміни нелегального ринку наркотичних засобів й психотропних речовин за рахунок поширення, постійного приросту нових видів речовин психоактивної дії. Згідно з чинним законодавством вони мають визначатися аналогами наркотичних засобів та/або психотропних речовин. Однак вітчизняна слідча практика «обходить стороною» цей сегмент наркозлочинності, що пояснюється очевидними процесуальними труднощами доведення відповідних властивостей вказаних речовин, їх експертного порівняння із тими наркотичними засобами та психотропними речовинами, які внесені до

відповідного Переліку, забюрократизованість процедури оновлення останнього.

Водночас, варто також бути свідомим і того, що вказані вище 90 % – відображають лише масштаби негативних змін у роботі правоохоронних органів, але не характеризують загальний рівень латентності наркозлочинів. При цьому навіть сукупні дані наркологічних диспансерів також не можуть бути достатніми для складання уявлення про дійсні обсяги поширення наркоманії та, відповідно, наркозлочинності в Україні. Та й, власне, сформуванню достеменне знання про такі обсяги – достатньо складно: навіть на рівні експертних оцінок, а також досліджень неурядових організацій відсутня єдність у розумінні ступеня наркотичної враженості українського суспільства.

Так, за оцінками експертів державної установи «Центр громадського здоров'я МОЗ України», в Україні 346 тисяч осіб вживають ін'єкційні наркотики, а з урахуванням поширення нових форм наркотичних речовин кількість осіб, що залежні від наркотиків, набагато більша [1]. За даними МВС в Україні налічується близько 500 тис. наркозалежних, включно з тими, хто перебуває на обліках Національної поліції у зв'язку з немедичним уживанням наркотиків. Із них 171,6 тис. уживають наркотики регулярно. Близько 5 тис. наркозалежних не досягли 18 років [2].

В цьому ж контексті варто заважати і на те, що наша держава посідає перше місце в Європі та Центральній Азії за темпами поширення ВІЛ-інфекції, входить до переліку країн із загрозливим рівнем немедичного споживання наркотиків. Лише 2 % наркоманів виліковуються, решта помирає. У середньому за добу в країні помирає 329 наркозалежних, а на рік це число сягає 120 тис. осіб [3]. Відповідно до останніх досліджень даної проблеми, за результатами Українського медичного та моніторингового центру з алкоголю та наркотиків Міністерства охорони здоров'я України, наркотики вживають від 324 тис. до 424,7 тис. осіб. За останні десять років кількість смертей серед осіб, які перебували на наркологічному обліку,

зросла більше ніж у 3 рази, у тому числі від передозування – майже в 4 рази. Загрозливих розмірів набули поширеність розладів психіки та поведінки внаслідок вживання наркотичних речовин (174,7 на 100 тис. населення), а також психічні захворювання (11,5 на 100 тис. населення) [4, с. 156-163].

За результатами низки інших ініціативних досліджень, проведених останніми роками в Україні, фактичний рівень лише ін'єкційних наркозалежних осіб у нашій державі сягає близько 400 тис. осіб. У сукупності з іншими категоріями наркозалежних і тими, хто допускає епізодичне немедичне вживання наркотичних засобів та/або психотропних речовин складає не менше 1 млн. осіб. І ця цифра видається нам більш наближеною до об'єктивної.

На користь цього судження може свідчити і та обставина, що станом на 01.01.2017 р. в Україні під наглядом перебуває 694,9 тис. осіб із розладами психіки та поведінки через уживання психоактивних речовин (диспансерна та профілактична групи нагляду). Лише упродовж 2016 р. зареєстровано 115,2 тис. осіб, яким уперше в житті встановлено діагноз психічних і поведінкових розладів, пов'язаних з уживанням психоактивних речовин, що на 1,3 % більше, ніж у 2015 р. (113 609 осіб) [5].

Захворюваність на розлади психіки та поведінки внаслідок уживання психоактивних речовин (диспансерна група нагляду) у 2016 р. склала 33 203 особи, або 78,0 на 100 тис. населення (на 2,35 % більше, ніж у 2015 р.). Захворюваність на розлади психіки та поведінки внаслідок уживання психоактивних речовин (профілактична група нагляду) у 2016 р. склала 81 967 осіб, або 192,45 на 100 тис. населення, що на 1,5 % більше, ніж у 2015 р.) [5].

Узагальнюючи викладені дані наркологічних та психіатричних обліків (диспансерні та профілактичні групи), а також експертних оцінок МВС, моніторингових установ МОЗу, вважаємо за можливе підтвердити висновок про те, що *кількість осіб, які хоча б один раз на рік допустили немедичне вживання наркотичних засобів та/або психотропних речовин в Україні, є не*

меншою за 1 млн. осіб. Це означає, що за найбільш скромними підрахунками (тобто, виходячи з припущення, що ці особи лише 1 раз на рік допустили вживання підконтрольних речовин), лише фактів незаконного придбання (виготовлення) наркотичних засобів та/або психотропних речовин і пов'язаного з цими фактами носіння, перевезення, зберігання *без мети збуту* не може бути менше за 1 млн.

До цієї цифри варто додати також факти виготовлення, виробництва з метою збуту, а також незаконний збут наркотичних засобів, психотропних речовин, включаючи незаконне вирощування, культивування снотворного маку, конопель. Їх приблизну кількість можливо обчислити, виходячи зі статистичного співвідношення злочинів, передбачених ст. 309 та ст. 307 КК України. Виходячи із розрахунків, зроблених у період найменшої латентності протягом аналізованого часу, тобто з 2004 до 2007 рр., доходимо висновку, що таке співвідношення складає приблизно 1 : 0,5. Звідси випливає, що до вказаної цифри в 1 млн. злочинів варто додати ще 500 тис. І це також із розрахунку лише разової злочинної поведінки відповідних осіб. Таким чином, можливо стверджувати, що *реальний рівень наркозлочинності в Україні не може складати менше, ніж 1,5 млн. злочинів на рік. Отже, рівень латентності досліджуваного виду злочинності складає не менше ніж 98,2 %*. Певна річ, ми допускаємо коливання як в один, так і в інший бік від цієї цифри. Але можливе відхилення в бік зменшення компенсується, вважаємо, тим, що до розрахунку нами не взяті відповідні показники контрабанди наркотиків, а також легалізації коштів, отриманих від пракозлочинів та інших категорій останніх, за виключенням злочинів, передбачених ст.ст. 307, 309 і (частково) 310 КК України.

Крім того, слушною в цьому контексті є думка А. С. Політової, яка акцентує увагу на наркоситуації, що складається на окупованих РФ територіях України. Вчена констатує, що вона розвивається відповідно до тенденцій, типових для наркоринку Російської Федерації, для якого характерним є широке розповсюдження героїну афганського походження та

інших сильнодіючих речовин. Цей ринок також значною мірою визначається фактичною заборонаю програм зменшення шкоди, що ускладнює отримання відповідної медичної допомоги особами, які проживають на окупованих територіях, повертає їх до незаконного ринку підконтрольних речовин [6, с. 136]. Окрім цього, підкреслює А. С. Політова, незаконні поставки героїну афганського походження на окуповану територію України на сході країни, у тому числі для подальшого незаконного перевезення в інші регіони нашої країни, є одним із важливих чинників ведення гібридної війни, який до цього часу майже не привертав уваги дослідників та практиків [6, с. 136].

Вважаємо викладені судження дослідниці небезпідставними. Дійсно, абсолютно латентною, наразі, залишається наркоситуація на тимчасово окупованих територіях АРК й окремих районів Донецької та Луганської областей. Хоча б приблизно визначити її параметри немає, на жаль, жодної об'єктивної можливості. Однак очевидним є те, що вказані території не є вільними від наркозлочинів. Відтак вказаний процент – 98,2 %, варто сприймати як мінімальний рівень латентності наркозлочинності. На цій підставі остання може бути віднесена до категорії одних з найбільш високолатентних кримінальних практик.

Список використаних джерел:

1. У МОЗ підраховали кількість ін'єкційних наркоманів. *Укрінформ*. 2018. 27 червня. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2488445-u-moz-pidrahuvai-pribliznu-kilkist-inekciynih-narkomaniv.html> (дата звернення : 08.07.2019).
2. Страшна статистика: на сьогодні в Україні 500 тисяч наркозалежних. *Дивись. Info*. 2017. 26 червня. URL : <https://dyvys.info/2017/06/26/strashna-statystyka-na-sogodni-v-ukrayini-500-tysyach-narkozaleznyh/> (дата звернення : 08.07.2019).
3. Тимошук О. М. Узаконений наркотик, або українські реалії метадонової програми. *Юридичний вісник України*. 2011. 10–16 груд. № 49 (858).
4. Ступник Я. В. Законодавчі механізми протидії наркозлочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2013. № 3. С. 156–163.
5. Національний звіт за 2017 рік щодо наркотичної ситуації в Україні (за даними 2016 року). Поглиблений огляд наркоситуації в Україні для

Європейського моніторингового центру з наркотиків та наркотичної залежності / Державна установа «Український моніторинговий та медичний центр з наркотиків та алкоголю Міністерства охорони здоров'я України». URL : <http://aph.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/National-report-2017.pdf> (дата звернення : 08.07.2019).

б. Політова А. С. Сучасний стан протидії наркозлочинності в Україні. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. № 3 (64). С. 136-145.